

Tarix unudulmur

Nüvədiyə son səfər

Bu qəhrəman kənddən sonuncu azərbaycanlının çıxarılmasından 32 il ötür

Qədim Oğuz yurdlarını hiyləgərliklə, hissə-hissə ələ keçirən erməni daşnaklar ötən əsrin sonlarında öz məkrli planlarını bütün Göyçə-Zəngəzur boyunca davam etdirir, oradakı Azərbaycan kəndlərində həmyerlilərimizə divan tutur, onları dedə-baba torpaqlarından didərgin salırdılar. Təkcə Meğri rayonunun Nüvədi kəndinə 1991-ci ilin yayına kimi güc gələ bilməmişdilər.

Üç il yarımından da artıq – 1988-ci ilin əvvəllərindən 1991-ci ilin avqust gününə kimi Ermənistandakı heç bir Azərbaycan kəndində bir azərbaycanlı belə qalmadığı halda, Bakıdan ciddi bir köməyi olmayan silahlı təzyiqlərə belə mətinliklə sinə gəirdilər. Bu kəndin sakinləri dağlar kimi qürurlu, qayalar kimi sərt olduqları üçün dözüb dururdular. Nüvədinin Bakıda, respublikamızın digər şəhər və rayonlarında yaşayıb-çalışan vətənpərvər oğulları da kəndlə əlaqəni üzümür, bütün mümkün köməkləri edirdilər. Kənd camaatı dar ayaqda qonşu Zəngilanın köməyinə arxalanırdı. Və kənd, çətin də olsa, öz gündəlik həyatını yaşayırdı.

Onda hələ rus hərbiçiləri də erməni fitvasına tam uymamışdılar. Hətta onlardan biri – 19 yaşlı leytenant Yevgeni Yurçenko silahlı hərəyə qarşı mübarizədə nüvədilərə kömək edərkən igidliklə həlak olmuşdu. Kənd camaatı onu elə Nüvədidə ehtiramla torpağa tapşırırdı.

Lakin 1991-il avqustun ilk günlərindən Nüvədi ilə bağlı Ermənistan rəhbərliyinin hərbiçilərə təzyiqləri artmışdı. O zamankı prezident Levon Ter-Petrosyan “hərbiçilərin Nüvədidə saxlanması heç bir hüquqi əsası olmadığını” bildirərək, Ermənistanda azərbaycanlıların yaşadığı bu sonuncu kənddən hərbi bölmələrin çıxarılmasını tələb etmişdi.

Bizə – o vaxtkı respublika qəzetlərinin Dağlıq Qarabağ mövzusunda yazan müxbirlərinə heç bir izahat vermədən təcili olaraq Ermənistanın cənub sərhədi yaxınlığında yerləşən Zəngilana getməyimiz, avqustun 7-də isə mütləq Nüvədidə olduğumuz tapşırıldı. Avqustun 6-da Bakı-Şərur qatarında (o zaman “Noraşen” qatarı adlanırdı) Zəngilana yola düşdük. 9 nəfər idik – Tahir Məmmədov (“Həyat” qəzetinin müxbiri, erməni dilini yaxşı bilən Qafar Çaxmaqlı (“Kommunist”-in müxbiri), Söhbət Məmmədov (“Bakinski raboçi” qəzetinin şöbə müdiri), Zemfira Əmiraslanova (“Respublika” qəzetinin əməkdaşı), foto-müxbirlər Rafiq Nağıyev, Sadıq Həşimov, daha iki müxbir (indi xatırlaya bilmirəm) və mən. Ertəsi gün səhər saat 6-ya yaxın Mincivan stansiyasına çatdıq və təsadüfi yol maşınları ilə Zəngilan rayon mərkəzinə yollandıq. Hökmən raykomun 1-ci katibi ilə görüşməli və onun göstərişi ilə ayrılacaq maşınları minərək, müşayiətçilərlə Nüvədiyə getməli idik.

Katibin Zəngilandakı və Nüvədidəki vəziyyətlə bizi tanış etməsindən sonra xüsusi göstəriş verilərsə də, rayon milis şöbəsi bizim üçün maşın ayrılmasını yubadırdı. Şöbəyə gedib, “hay-küy” salmalı olduq. Orada öyrəndik ki, gecikmənin səbəbi benzinin olmamasıdır. Bu, əsl etinasızlıq və məsuliyyətsizlik idi.

Biz ilk dəfə görəcəyimiz Nüvədi, onun qeyrətli sakinləri ilə bağlı anbaan nigarçılıq keçirir, lakin bununla belə Zəngilanda yubanır, vaxt itirirdik. Yaranmış

məcburi vaxt boşluğundan istifadə edib, jurnalist dostum Tahir Məmmədovla birgə bizi Bakıdan çıxandan bəri narahat edən başqa bir mühüm problemi həll etməyə çalışdıq. Məsələ onda idi ki, bizim “ekspedisiya”ımızda yeganə qadın jurnalist olan Zemfira xanımın Nüvədiyə getməsinə istəmərdik. Axı, ermənilərə əsir düşə bilərdik. Rayon rəhbərliyindən xahiş etdik ki, öz adından ona Nüvədiyə getməməyi, Zəngilanda qalmağı məsləhət görsün. Lakin katibin, milis rəisinin, hətta DTK rayon şöbəsi rəhbərinin bölgədə vəziyyətin çox gərgin olduğunu bildirmələrinə və dönə-dönə xahiş etmələrinə baxmayaraq, Zemfira xanımı fikrindən döndərmək mümkün olmadı. İsrarla gedəcəyini bildirdi.

Bir neçə saatdan sonra (nəhayət ki, benzin tapmaq mümkün olmuşdu...), günortadan keçmiş Nüvədiyə yollandıq. Hər an erməni silahlılarına rast gələ bilərdik. Xoşbəxtlikdən, bu, baş vermədi və Zəngəzur dağlarının istəklili bir övlad kimi qoynuna aldığı Nüvədiyə yaxınlaşdıq. Hərbi postda keşik çəkən sovet əsgərləri maşınlarımızı dayandırır, yoxladılar və silah-sursat aparmadığımızı əmin olduqdan kəndə girməyimizə icazə verdilər.

Bu da Nüvədi! (Bəlkə də fizika ilə məşğul olan hansısa bir alim vaxtilə bu kəndi Yer kürəsinin nüvəsinə bənzərdək deyib ki, bu kənd sanki nüvədi. Və kəndin adı qalıb Nüvədi).

Dağlar qoynunda, daşlar-qayalar üzərində ucalan, bütün ab-havası, görünüşü ilə qədim Oğuz yurdu olan, ensiz bir zolaqla uzanan bu kəndin heç yerdə rast gəlinə bilməyən mənzərəsi hamımızı valeh edir. Sakitlikdir. Kənd camaatı özünün gündəlik qayğıları ilə məşğuldur. Yol boyu bizi güllərlə qarşılayır, qonaqpərvərliklə “xoş gəlmisiniz!” deyərək, görüşüb-söhbət etməyə çalışır, “o tərəflərdə” Nüvədi ilə bağlı hansısa mühüm qərarın olub-olmadığı ilə maraqlanırlar.

Jurnalist dostlarımızla qərara alırıq ki, hərə bir yana dağılaşaraq, ayrı-ayrı adamlarla görüşsün. Kəndin ortası ilə ora-bura qaçısan uşaqlar, tündirə çörək yapan qadınlar, çomağa söykənərək dağların döşündə qoyun-quzu otaran qocalar sanki erməni daşnaklarını heç veclərinə də almırdılar. Hərə öz işində idi.

Hətta kəndin ağsaqqallı, 1941–45-ci illər müharibəsinin odundan-alovundan çıxmış 86 yaşlı Səhlalı kişi Əliyev bu gün evin damına qalxaraq, iki gün əvvəl ermənilərin “Alazan” raketini ilə dağıtdığı çardağın üstünü qaydaya salmaqla məşğul idi – ömür sürüb-yaşadığı bu kəndi nə vaxtsa həmişəlik tərk edəcəyini ağılına belə gətirmirdi...

Bir gün öncə gecə yarısı daşnaklar “Güllübəyim ənciri” deyilən istiqamətdən kəndə bir-birinin ardınca 20-yə qədər raket atmışdılar. Yaxşı ki, insan tələfatı olmamışdı. Raketlər kəndə şığıyarkən

Səhlalı kişi evinin ikinci mərtəbəsində yatmış. Cəld həyətə düşüb. Yalnız səhərə yaxın hava işıqlananda yuxarı qalxıb və yorğan-döşəyinin dəlik-deşik olduğunu görüb.

Kənd məktəbinin direktoru Cəlal müəllim qeyd edir ki, son günlər ermənilər, guya, onların qayğısına qalaraq, vertolyotlarla kəndin üzərindən yaydıqları vəraqələrdə daşnak hiyləgərliyi ilə nüvədilərdən heç yerə köçməmələrini “xahiş edir”, onlara Ermənistanın “tam hüquqlu” vətəndaşları kimi “firavan” yaşamaları üçün hər cür təminat verəcəklərini, seçkili orqanlarda, hüquq-mühafizə sisteminə işləmələri üçün bütün mümkün şəraiti yaradacaqlarını vəd edirlər. Və bunun Ermənistanın şəhər və kəndlərində 100 minlərlə azərbaycanlının didərgin salınması fonunda nə qədər ikiüzlü, iyrenc bir təklif olduğunu başa düşməmək qeyri-mümkün idi.

Bir-neçə gündən sonra kənddə toy olmalı idi və nüvədililər bizə bir-iki gün kənddə qalmağı təklif etdilər. Ancaq biz geri qayıtmalı idik. Xahiş etdik ki, heç olmasa, təzə bişirilmiş yuxa ilə pendirə qonaq olaq. Ləzzətlə pendir-lavaş, üstündən Nüvədinin sərin bulaq suyundan içərək, yola düzəldik.

Kənddən bir qədər aralanmışdıq ki, iki tank yolumuzı kəsdi. Əllərində Kalashnikov avtomatları tutmuş hərbiçilər bizə maşınlardan düşməyi və sənədlərimizi təqdim etməyi əmr etdilər. Bunlar əvvəlki hərbiçilər deyildi, maşınları və üst-başımızı diqqətlə yoxladılar. Yaranmış gərgin vəziyyətdən birtəhər çıxma bildik.

Yalnız geri qayıdarkən yolda bildim ki, bizi müşayiət edən maşınların hər ikisində ehtiyat silahımız var imiş. Yaxşı ki, tapmamışdılar.

Yalnız bir-neçə gün sonra Nüvədidən olan bir nəfər bizə bildirdi ki, biz kənddən çıxandan 20-25 dəqiqə sonra haradansa hərbi postun yaxınlığında erməni “boyevikləri” peyda olubmuş. Onlar bizi girov götürmək üçün gəlibləmiş, ancaq gecikmişdilər...

Zəngilana çatmaq bizə məlumat verildi ki, Azərbaycan KP MK-nın ikinci katibi, 1990-cı ildən etibarən Dağlıq Qarabağ üzrə Təşkilat komitəsinin rəhbəri olan Viktor Polyaniçkonun hərbiçilərlə və Nüvədi kəndinin başbilənləri ilə görüşündə biz jurnalistlər də iştirak etməliyik (Sən demə, ezam təcili olaraq Zəngilana, Nüvədiyə bəzəm olunmağımızın əsas məqsədi bu imiş).

Görüş zamanı V.Polyaniçko kəndin qorunması ilə bağlı qəti tapşırıqlar verdi. Son göstəriş bu oldu ki, kənddən bir nəfər də çıxmamalı, köçməməlidir.

Ancaq təəssüf ki, elə həmin gün gecə saat 4-də hansı “sehirli əl” iləsə əvvəlcə hərbiçilər, onların ardınca isə köməksiz qalan kənd camaatı Nüvədinin həmişəlik olaraq tərk etdilər.

Nüvədidən qayıtdıqdan sonra mənim “Nüvədinin acı taleyi” adlı geniş məqaləm “Vışka” qəzetində dərc edilmişdi. Qəzetin o vaxtkı redaktoru Yuri İvanov mövzusunun həmin dövr üçün mühüm əhəmiyyətini nəzərə alaraq, “Təcili ezamiyyət” rubrikası ilə qəzetin ilk səhifəsində yerləşdirmişdi. Redakturun həmin yazıda mənim sovet hərbiçiləri, hüquq-mühafizə orqanları və digərləri ilə bağlı ittihamlar səsləndirdiyim hissələri də ixtisar etməyib saxlaması onun da bir Azərbaycan vətəndaşı kimi bu yurdun təəssübkeşi olduğunu təsdiq edirdi.

Beləcə, aramızda olan yeganə qadın jurnalist – Zemfira Əmiraslanova ilə bərabər Nüvədiyə gedib sağ-salamat qayıtdığımız o günlərdən 32 il ötür. Düzdür, sonra Nüvədi də əlimizdən çıxdı, amma indi artıq biz Qarabağı və Şərqi Zəngəzuru azad etmiş qalib xalqıq. Qarşıda Qərbi Zəngəzurun, o cümlədən də Nüvədinin xilas durur.

Rəhman ORXAN,
Əməkdar jurnalist